

ORPHEUS NOSTER

A Károli Gáspár Református Egyetem eszme-,
vallás- és kultúrtörténeti folyóirata

*FILOZÓFIA,
TEOLÓGIA, IKONOGRÁFIA*

VI. ÉVFOLYAM (2014), 3. SZÁM

Kiadó: KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Felelős kiadó: SEPSI ENIKŐ, a BTK dékánja

Felelős szerkesztő: IMREGH MONIKA

Szerkesztők: FÜLÖP JÓZSEF
NAGY ANDREA
PÉTI MIKLÓS

Szerkesztőbizottság: HEGYI DOLORES
TÜSKÉS ANNA
FABINY TIBOR
KURUCZ GYÖRGY

Német anyanyelvű lektor: SZATMÁRI PETRA

*A megjelentetésre szánt kéziratokat, illetve a megrendeléseket
a következő címre kérjük küldeni: orpheusnoster@googlegroups.com
Authors should submit manuscripts to the email address
<orpheusnoster@googlegroups.com>*

ISSN 2061-456X

Az első borítón:

Isaac Newton szobra Cambridge-ben, a Trinity College káplonájában.
Fotó: Imregh Monika.

A hátsó borítón:

A szoros és a tágas kapu ábrázolása: Máté 7, 13: „Menjetek be a szoros kapun.
Mert tágas az a kapu, és széles az az út, amely a veszedelemre visz...”
KÁLVIN *Institutio Christianae religionis* c. művének fedlapján.
Kiadó: Antonius Rebulius, Genf 1561.

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte,
felelős vezető Kecskeméthy Péter.

A folyóirat online is olvasható a KRE honlapján: www.kre.hu/portal/index.php/orpheus-noster.html

TARTALOM

VASSÁNYI MIKLÓS <i>Eriugena (Johannes Scottus) élete és művei, különös tekintettel a Periphyseon I. könyvére</i> . . .	7
GERD VAN RIEL <i>A Foreword to Eriugena's Periphyseon</i>	39
STÉPHANE KALLA <i>La khóra platonicienne & l'espace absolu de Newton, étude comparative</i>	42
ERDEI ILDIKÓ <i>Isaac Newton antitrinitárius krisztológiája kiemelten a Twenty-Three Queries about the Word Ὁμοούσιος kézirat tükrében a korai felvilágosodás kontextusában</i>	58
ZSENGELLÉR JÓZSEF <i>Az emberáldozat formái az ókori Közel-Keleten és azok kiváltása a JHWH-vallásban</i> . . .	75
TÜSKÉS ANNA <i>Adalékok Pázmány Péter ikonográfiájához</i>	91
KONFERENCIABESZÁMOLÓ	
D. NAGY BALÁZS, ÉLŐ CSENGE ENIKŐ, HORVÁTH TAMÁS ILLÉS, SZÉNÁSI RÉKA, TOMORI KITTI <i>Beszámoló a KRE BTK-n 2014. május 9–10-én rendezett „Istenfogalom és istenérvek a világ filozófiai hagyományaiban” című konferenciáról</i>	96
ÉLŐ CSENGE ENIKŐ <i>Tebetségnap a KRE Bölcsészettudományi Karának NTP-pályázata keretei között</i> . . .	103
RECENZIO	
GÁBOR TAMÁS PÉTER <i>Giovanni Pico della Mirandola: Benivieni neoplatonista versének kommentárja.</i> Fordította: Imregh Monika, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012.	108

TÜSKÉS ANNA

Adalékok Pázmány Péter ikonográfiájához

Pázmány Péter ikonográfiájával először Vayer Lajos foglalkozott behatóan 1935-ben.¹ Kutatásának középpontjában a portrék autentikusságának és kronológiájának kérdése áll: hat, feltehetően Pázmány életében készült arcképet, azokról készült hét másolatot és további nyolc, XIX. századi ábrázolást közöl.² Írása végén kitekint a modern kori portrékra, és kilenc, 1885 és 1935 közötti alkotást vesz számba.³ Újabban Babucsik Anna először szakdolgozatában, majd 2006-ban megjelent, *A Pázmány-ikonográfia új kérdései* című tanulmányában vetette fel a további kutatás szükségességét.⁴ Vizsgálatában az autentikusság szempontja helyett a portrék rendeltetése szerint csoportosítja a képmásokat. A katalógusban harminchét ábrázolást tart számon. A legkorábbi, 1616-os portréval foglalkozik Tusor Péter 2013-as cikkében.⁵ Ez a Pannonhalmán őrzött kép Pázmányt turóci prépostként ábrázolja. Jelen tanulmányomban az egyetemtörténet képi forrásaira irányuló kutatásaim során előkerült négy, eddig ismeretlen és közöletlen Pázmány-portréval foglalkozom.⁶

Ismeretlen festő műve az a nagyméretű olajkép, amelyet a nagyszombati Nyugat-Szlovákiai Múzeum őriz (1. kép).⁷ A térdképen az alak és a fej majdnem szemben, kissé balra fordul. A háttérben aranyszállal szőtt növényi ornamentális díszű függöny. A fejen sötét *quadratum*, a ruházat fehér karingból és bíborbélésű sötét *pallium*ból áll. A karing a csuklóknál és csípőmagasságtól lefelé csipkésen szegélye-

¹ VAYER LAJOS: „Pázmány Péter ikonográfiája”. *Századok*, XII, 1935. 273–320.

² VAYER (1935): 278.

³ VAYER (1935): 318–320.

⁴ BABUCSIK ANNA: *A Pázmány Péter képek ikonográfiája*, PPKE BTK, szakdolgozat, témavezető Hargittay Emil; BABUCSIK ANNA: „A Pázmány-ikonográfia új kérdései”. In HARGITTAY Emil (szerk.): *Textológia és forráskritika: Pázmány-kutatások 2006-ban*, Piliscsaba, PPKE BTK, 2006 (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 6), 139–166.

⁵ TUSOR PÉTER: A legkorábbi Pázmány-portré „rejtélye”. *Művészettörténeti Értesítő*, LXII, 2013, dec. 2. sz. 303–310.

⁶ BORSODI CSABA – TÜSKÉS ANNA: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története képekben 1635–2010*, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2010.

⁷ Olajfestmény. Západoslovenské múzeum v Trnave. Kiállítva az állandó kiállítás legfelső szintjén. A festményről készített fényképem korábban megjelent az ELTE Egyetemi Könyvtár Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárának köteteit bemutató kiállítás-katalógusának címlapján: KNAPP ÉVA: *Pázmány-relikviák a budapesti Egyetemi Könyvtárban*, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, 2012.

zett. A nyakkivágásban fehér gallér, a *pallium* alól nyakba akasztott aranykereszt tűnik elő. A haj szürke, a bajusz és a szakáll ősz. Baljával a karing fehér zsinórját fogja. Asztalra támasztott jobb kezében drágakövekkel kirakott aranykeresztet és feliratos lapot tart. A felirat: „Petrus de Pázmány Archiepiscopus Strigoniensis A. D. MDCXXXV.” Más jelzés a képen nem látható. A portré vonásai közel állnak a Vayer Lajos által autentikusnak elfogadott portrékhoz, a viselet és a kellékek azonban eltérnek az eddig ismert képektől. A kép autentikus voltára és egykorúságára nincsenek adataink.

A második mű alkotója és eredete ugyancsak ismeretlen, jelenleg a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztálya őrzi (2. kép).⁸ A 18. századi szépfestményen oszlopos architektúrába foglalt ovális mellképen az alak és a fej majdnem szemben, kissé jobbra fordul. Az oválist részben eltakarja az architektúra tetejéről leomló függöny. A baloldali oszlopon párnára helyezett bíborosi kalap, a jobboldalin püspöksüveg. Fején *quadratum*ot visel, ruházata *pallium*ból áll, melynek nyakkivágásában fehér gallér tűnik elő. A *pallium*on elől két gomb. Az ovális alatt a talapzaton felirat olvasható: „Petrus Pazmani S. R. E. Cardinalis”. A portré vonásai hasonlítanak Szelepcsényi György rézmetszeteihez. Feltehetően halotti portré, és egy nagyszombati diák festménye.

A Magyar Nemzeti Galéria Festészeti Osztálya őrzi Lotz Károly Pázmány-portrét (3. kép).⁹ A kisméretű, felül félköríves záródású, álló formátumú olajképen az alak és a fej majdnem szemben, kissé jobbra fordul. Zöld háttér előtt jelenik meg. A fejen piros *quadratum*, a ruházat bíborbélésű szürke *pallium*ból áll. A nyakkivágásban fehér gallér tűnik elő. A *pallium*on elől kilenc gomb. A haj, a bajusz és a szakáll szürke. A képen jelzés nem látható. A portré vonásai hasonlítanak a Vayer Lajos által autentikusnak elfogadott portrékhoz, a kép közel áll Szelepcsényi György rézmetszeteihez. Lotz talán a Magyar Tudományos Akadémia dísztermébe festett freskója kapcsán készíthette ezt a képet.

A Szomolnokon született festőművész és gimnáziumi rajztanár, Ócsvár Rezső (1877–1968) 1923-ban Szatmárban festett Pázmány-portrét (4. kép). A rézmetsző családból származó Ócsvár rozsnyói gimnáziumi évei után püspöki ösztöndíjjal elvégezte az Országos Magyar Királyi Mintarajziskolát, ahol 1899-ben kapott diplomát.¹⁰ Negyven évig tanított a szatmárnémeti és a pesterzsébeti gimnáziumban. Jelentősek tájképei, műemlékeket ábrázoló akvarelljei és történelmi tárgyú festményei. Utóbbiak sorába illeszkedik *Pázmány Péter arcképét* ábrázoló olajfestménye. A szatmárnémeti püspöki palota folyosóján őrzött olajképen az idős, ősz szakállú bíborost főpapi öltözetben, mélyzöld háttér előtt látjuk. Az arc vonásai követik

⁸ Papír, szépia. Méret: 45 x 28 cm. Leltári szám: F.K. 4410. Az Ernst Múzeum gyűjteménynek műtár-gyaiból rendezett árverésen vásárolta a múzeum 1939-ben. Köszönöm Hessky Orsolya segítségét a kutatásban.

⁹ Olaj, fa. Méret: 18,5 x 12,5 cm. Keret: 36 x 23 x 3 cm. Leltári szám: F.K. 6009. Köszönöm Bakó Zsuzsanna segítségét a kutatásban.

¹⁰ VÍZY LÁSZLÓ: *A Czinka Panna festője*, Budapest, 2001.

1. Ismeretlen festő: Pázmány Péter, Nagyszombat, Nyugat-Szlovákiai Múzeum. Fotó: Tüskés Anna

2. Ismeretlen festő: Pázmány Péter, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály. Fotó: Tüskés Anna

Szelepcsényi György második rézmetszetét, erre utal a bal felső sarokban elhelyezett felirat: „Pázmány Péter 1634”.

E négy példa jól mutatja, hogy további Pázmány-ábrázolások bukkanhatnak fel, a Pázmány-ikonográfia kutatóinak számos képzőművészeti ábrázolást kell számba vennie, s csak ezután kerülhet sor az átfogó, monografikus feldolgozásra. A grafikai ábrázolások gazdag gyűjteményét őrzi a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka (5. kép),¹¹ és számos érem található a Magyar Nemzeti Galéria Éremtárában (6. kép).¹² Az utóbbi években újabb Pázmány-ábrázolások is készültek: festmény a SOTÉ-n, a Trnavská Univerzita (Nagyszombati Egyetem) rektori szobájában és a PPKE rektori hivatalában.¹³ A legújabb ábrázolás bronzszobor az ELTE Jogi Kar épülete (Budapest, Egyetem tér 1–3.) előtt, amelyet 2014 májusában avattak fel (7. kép). Az egészalakos álló szobor Buda István szobrász- és éremművész alkotása. A *quadratum*ot és *pallium*ot viselő érsek baljában nyitott könyvet, jobbában tollat tart. A könyv vagy irattekercs visszatérő motívum a pásztorbot mellett a Pázmány-

¹¹ Szelepcsényi György után ismeretlen mester (XIX. század első fele), 19,5 x 12,3 cm, papír, litográfia. Lelt. szám: 54.243. Köszönöm Vajda László és Király Attila segítségét a kutatásban.

¹² Berán Lajos, vert pénz, lelt. szám: 54.1605, 55.1105-P; Berán Lajos, vert jelvény, lelt. szám: 54.738, 55.238-P; Berán Lajos, vert érem, lelt. szám: 4985/172, 56.172-P; Berán Lajos, vert érem, lelt. szám: 54.737, 55. 237-P; Beck Ö. Fülöp, lelt. szám: 71.68-P; Pátzay Pál, lelt. szám: 56.1135-P. Köszönöm Tokai Gábor segítségét a kutatásban.

¹³ Köszönöm az adatokat Hargittay Emilnek.

3. Lotz Károly: *Pázmány Péter*, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, Festészeti Osztály. Fotó: Tüskés Anna

4. Öcsvár Rezső: *Pázmány Péter*, Szatmárnémeti, Püspöki Palota. Fotó: Tüskés Anna

5. Szelepcsényi György után ismeretlen mester: *Pázmány Péter*, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok. Fotó: Tüskés Anna

6. Beck Ö. Fülöp: *Pázmány Péter*, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, Éremtár. Fotó: Tüskés Anna

7. Buda István: Pázmány Péter, Budapest, Egyetem tér 1–3. Fotó: Tüskés Anna

ábrázolásokon, a könyv és a toll együttese ritkább attribútum. A figura testalkata nem annyira az esztergomi érsek portréiról ismert testes alakot idézi fel, mint inkább a reformátor Kálvin János aszketikus alakját.¹⁴

Abstract

Addenda to the Artistic Representations of Péter Pázmány
Despite the vast research on historical iconography, little is known about the representations of Péter Pázmány. The overall image that emerges from previous literature is to be enhanced and elaborated on: since Lajos Vayer's 1935 survey many studies addressed the problem partially, but comprehensive analysis is still missing. This study is the presentation of four hitherto unknown representations from the 17th–20th centuries: three oil paintings and a sepia painting. Their iconography attests to the constant change of Pázmány's image in the eyes of posterity. In addition to permanent elements one can find many innovations in composition as well as in the use of motifs.

¹⁴ Vö. Tüskés Anna: „Kálvin János képi ábrázolásai a Kárpát-medencén kívül a 16. század második negyedétől napjainkig”. In Békési Sándor (szerk.): *Pius efficit ardor: A művészet értékelése Kálvin művében és a református kultúrában*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009, 171–246.